

संविधानसभा संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निक्क्यौल समिति

राज्यको शासकीय स्वरुप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा उल्लेखित विषय मध्ये सहमतिका
विषयहरुको निक्क्यौल सम्बन्धी प्रतिवेदन, २०७१

संविधानसभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ बमोजिम गठन भएको यस संवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निक्क्यौल समितिलाई सोही नियमावलीको उपनियम (५) र उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार संविधान सभामा रहेका अभिलेख तथा तत्कालीन संविधानसभाले संविधान निर्माणको लागि तयार गरेका दस्तावेज अध्ययन गरी सहमति वा असहमतिका विषय निक्क्यौल गरी विषयगत आधारमा पूर्ण वा आंशिक प्रतिवेदन तयार पारी सभामा पेश गर्ने कार्यक्षेत्र र जिम्मेवारी रहे अनुरुप तत्कालीन संविधानसभाको मिति २०६७/१०/१२ को बैठकबाट भएको अनुसूचीमा उल्लेख भए बमोजिमको निर्णयलाई आधार बनाई राज्यकोशासकीय स्वरुप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनको संविधानको प्रारम्भिक मस्यौदामा रहेका विषयमध्ये संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने सहमतिका विषयहरु निक्क्यौल गरिएको यो प्रतिवेदन संविधानसभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ को उपनियम (५) को व्यवस्था अनुरुपसंवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निक्क्यौल समितिको मिति २०७१/२१/०४ गतेको निर्णयानुसार संविधान सभा समक्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रादेशिक कार्यकारीणी

सि. नं.	विषय	सहमति भएका विषय	समितिको निक्क्यौल	कैफियत
१.	धारा १ प्रादेशिक कार्यकारीणी अधिकारको प्रयोग	(१) संविधान र कानूनको अधीनमा रही प्रदेशको कार्यकारीणी अधिकार सम्बन्धित प्रदेशको मन्त्रीपरिषदमा निहित रहनेछ । तर संकटकालिन अवस्था वा केन्द्रीय शासन लागू भएको अवस्थामा प्रादेशिक कार्यकारी निकाय कायम नरहेमा प्रदेशप्रमुखले कार्यकारीणी अधिकारको प्रयोग गर्नेछ । (२) यो संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही प्रदेशको शासन व्यवस्थाको सामान्य	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालिन संविधानसभाको पूर्ण बैठकबाट परिमार्जन भएका विषय पनि समावेश गरिएको ।

		<p>निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा प्रादेशिक मन्त्रपरिषदमा रहनेछ ।</p> <p>(३) प्रदेशको कार्यकारिणी कार्यहरू प्रादेशिक सरकारका नाममा हुनेछन् ।</p> <p>(४) प्रादेशिक कार्यकारिणी अधिकार यस संविधानको अधीनमा रही अनुसूची ... मा उल्लिखित प्रादेशिक सूचि र साभा सूचिमा उल्लिखित विषयवस्तुमा सीमित रहनेछ ।</p> <p>तर साभा सूचीमा उल्लेखित विषयवस्तुका सम्बन्धमा कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोग गर्दा संघीय सरकारसँगको समन्वयमा गरिनेछ ।</p> <p>(५) उपधारा (३) बमोजिम प्रादेशिक सरकारको नाममा हुने निर्णय वा आदेश र तत्सम्बन्धी अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण प्रादेशिक कानूनद्वारा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।</p>		
२.	धारा २ प्रदेशप्रमुख सम्बन्धी व्यवस्था	<p>(१) प्रत्येक प्रदेशमा केन्द्रीय सरकारको प्रतिनिधिको रूपमा “प्रदेशप्रमुख” रहनेछ ।</p> <p>(२) राष्ट्रपतिले सम्बन्धित प्रदेशको मुख्यमन्त्रीसँग परामर्श गरी सो प्रदेशको प्रदेश प्रमुखको नियुक्ति गर्नेछ ।</p> <p>तर यो संविधान जारी भएपछि एकपटकलाई प्रदेशप्रमुख नियुक्ति गर्दा यस्तो परामर्श आवश्यक पर्नेछैन ।</p> <p>(३) प्रदेशप्रमुखको पदावधि ५ वर्षको हुनेछ ।</p> <p>तर राष्ट्रपतिले आवश्यक ठानेमा सो पदावधि समाप्त हुनुभन्दा अगावै निजलाई पदमुक्त गर्न सक्नेछ ।</p> <p>(४) कुनै व्यक्ति लगातार दुई पटकभन्दा बढी प्रदेशप्रमुख हुनेछैन ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
३.	धारा ३ प्रदेशप्रमुखको योग्यता	<p>देहाय बमोजिमको योग्यता भएको व्यक्ति प्रदेशप्रमुखको पदमा नियुक्त हुनसक्नेछ :</p> <p>(क) ३५ वर्ष उमेर पूरा भएको,</p> <p>(ख) संघीय व्यवस्थापिकाको सदस्य हुन योग्य ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
४.	धारा ४ प्रदेशप्रमुखको पद रिक्त हुने अवस्था	<p>(१) देहायको अवस्थामा प्रदेश प्रमुखको पद रिक्त हुनेछ :</p> <p>(क) मृत्यु भएमा,</p> <p>(ख) राष्ट्रपतिसमक्ष राजिनामा दिएमा,</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालिन संविधानसभाको पूर्ण बैठकबाट परिमार्जन भएका विषय पनि

		<p>(ग) पदावधि समाप्त भएमा वा सो अगावै राष्ट्रपतिले निजलाई पदमुक्त गरेमा ।</p> <p>(२) कुनै प्रदेशको प्रदेशप्रमुखको पद रिक्त भएको अवस्थामा प्रदेशप्रमुखको नियुक्ति नभएसम्मको लागि राष्ट्रपतिले अर्को कुनै प्रदेशको प्रदेश प्रमुखलाई कामकाज गर्ने गरी तोक्न सक्नेछ ।</p>		समावेश गरिएको ।
५.	धारा ५ प्रदेशप्रमुखको काम कर्तव्य र अधिकार	<p>(१) प्रदेशप्रमुखको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :</p> <p>(क) प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको अधिवेशन आह्वान र अन्त्य गर्ने ।</p> <p>(ख) प्रादेशिक व्यवस्थापिकाले पारित गरेका विधेयकमा स्वीकृति प्रदान गर्ने ।</p> <p>(ग) संविधान तथा कानून बमोजिम नियुक्ति गर्नुपर्ने सम्बन्धित प्रदेशका विभिन्न पदाधिकारीहरूको नियुक्ति गर्ने ।</p> <p>(घ) प्रादेशिक तहको पुरस्कार, मानपदवी, अलंकार र पदकहरू प्रदान गर्ने ।</p> <p>(ङ) प्रादेशिक एवं मातहतका अदालतहरूबाट प्रादेशिक कानून अन्तर्गत पाएका सजायलाई माफी, मुलतवी र सजाय कम गर्ने ।</p> <p>(२) संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेशप्रमुखले आफ्नो अधिकारको प्रयोग गर्दा प्रादेशिक मन्त्रपरिषदको सल्लाह र सम्मतिबाट गर्नेछ । यस्तो सल्लाह र सम्मति मुख्यमन्त्री मार्फत पेश हुनेछ ।</p> <p>(३) उपधारा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संविधान र कानून बमोजिम अन्य कुनै निकाय वा पदाधिकारीको सिफारिसमा गरिने कार्यहरू गर्दा प्रादेशिक मन्त्रपरिषदको सल्लाह र सम्मति आवश्यक पर्नेछैन ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
६.	धारा ६ प्रदेशप्रमुखको शपथ	प्रदेशप्रमुखले राष्ट्रपति समक्ष अनुसूची ... मा तोकिएको ढाँचामा आफ्नो पद तथा गोपनीयताको शपथ लिनेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
७.	धारा ७ प्रादेशिक मन्त्रपरिषदको गठन	<p>(१) संविधानको धारा ८ बमोजिम मुख्यमन्त्रीको नियुक्ति हुनेछ र निजको अध्यक्षतामा प्रादेशिक मन्त्रपरिषदको गठन हुनेछ ।</p> <p>(२) मन्त्रपरिषदमा आवश्यकता अनुसार उप मुख्यमन्त्री र अन्य मन्त्रीहरू रहने छन् ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>स्पष्टीकरण: यस धाराको प्रयोजनका लागि मन्त्री भन्नाले मुख्यमन्त्री, उप मुख्यमन्त्री, मन्त्री, राज्यमन्त्री र सहायक मन्त्रीसमेतलाई जनाउँछ ।</p> <p>(३) उपधारा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुख्यमन्त्रीका अतिरिक्त मन्त्रपरिषदमा सम्बन्धित प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको कूल सदस्य संख्याको वीस प्रतिशत भन्दा बढी मन्त्रीहरू नियुक्ति गरिने छैनन् ।</p> <p>(४) मुख्यमन्त्रीले मन्त्रीहरू नियुक्ति गर्दा प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको सदस्यहरू मध्येबाट समानुपातिक एवं समावेशी सिद्धान्त बमोजिम नियुक्त गर्नुपर्नेछ ।</p> <p>(५) मुख्यमन्त्री र मन्त्रीहरू प्रादेशिक व्यवस्थापिकाप्रति सामूहिक रूपमा उत्तरदायी हुनेछन् र मन्त्रीहरू आफ्ना मन्त्रालयको कामका लागि व्यक्तिगत रूपमा मुख्यमन्त्री र प्रादेशिक व्यवस्थापिका प्रति उत्तरदायी हुनेछन् ।</p>		<p>तत्कालिन संविधानसभाको पूर्ण बैठकबाट परिमार्जन भएका विषय पनि समावेश गरिएको ।</p>
८.	<p>धारा ८ मुख्यमन्त्रीको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था</p>	<p>(१) सम्बन्धित प्रदेशको प्रदेशप्रमुखले प्रादेशिक व्यवस्थापिकाबाट निर्वाचित देहायमा उल्लेख गरे बमोजिमको व्यक्तिलाई प्रदेशको मुख्यमन्त्रीको पदमा नियुक्ति गर्नेछ :</p> <p>(क) प्रादेशिक व्यवस्थापिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने दलहरूको सर्वसम्मतीबाट प्रस्तावित व्यवस्थापिकाको सदस्य</p> <p>(ख) खण्ड (क) बमोजिम सर्वसम्मती कायम हुन नसकेमा प्रादेशिक व्यवस्थापिकामा बहुमत प्राप्त दलको नेता</p> <p>(ग) प्रादेशिक व्यवस्थापिकामा कुनै एउटा दलको बहुमत प्राप्त नभएको अवस्थामा दुई वा दुईभन्दा बढी दलको समर्थनमा निर्वाचित प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको सदस्य</p> <p>(२) व्यवस्थापिकाबाट कुनैपनि व्यक्ति मुख्यमन्त्रीको रूपमा निर्वाचित हुन नसकेमा प्रादेशिक व्यवस्थापिकामा रहेको</p>	<p>यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>	

		<p>सबैभन्दा ठूलो दलको नेतालाई प्रदेशप्रमुखले मुख्यमन्त्रीमा नियुक्त गर्नेछ ।</p> <p>तर यसरी नियुक्त मुख्यमन्त्रीले आफू नियुक्त भएको ३० दिनभित्र प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको विश्वासको मत प्राप्त गर्नुपर्नेछ ।</p> <p>(३) देहायको अवस्थामा मुख्यमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :</p> <p>(क) निजको मृत्यु भएमा, वा</p> <p>(ख) प्रदेश प्रमुख समक्ष लिखित राजिनामा दिएमा, वा</p> <p>(ग) निज प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको सदस्य नरहेमा, वा</p> <p>(घ) निज प्रति व्यवस्थापिकाको विश्वास छैन भनी प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको कूल सदस्य संख्याको एकचौथाई सदस्यले राखेको अविश्वासको प्रस्ताव कूल सदस्य संख्याको बहुमतबाट पारित भएमा ।</p> <p>(४) उप मुख्यमन्त्री, मन्त्री तथा राज्यमन्त्री देहायको अवस्थामा आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछन् :</p> <p>(क) निजको मृत्यु भएमा, वा</p> <p>(ख) निजले मुख्यमन्त्री समक्ष लिखित राजिनामा दिएमा, वा</p> <p>(ग) उपधारा (३) बमोजिम मुख्यमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त भएमा, वा</p> <p>(घ) मुख्यमन्त्रीले निजलाई पदमुक्त गरेमा ।</p> <p>(५) उपधारा (३) बमोजिम मुख्यमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त भएपनि अर्को मन्त्रिपरिषदको गठन नभएसम्म सोही मन्त्रिपरिषदले कार्य सञ्चालन गरी रहनेछ ।</p> <p>तर मुख्यमन्त्रीको मृत्यु भएको अवस्थामा भने नयाँ मुख्यमन्त्रीको नियुक्ति नभएसम्मको लागि उपमुख्यमन्त्री वा वरिष्ठतम मन्त्रीले मुख्यमन्त्रीको रूपमा कार्यसञ्चालन गर्नेछ ।</p>		<p>तत्कालिन संविधानसभाको पूर्ण बैठकबाट परिमार्जन भएका विषय पनि समावेश गरिएको ।</p>
९.	यो विषयमा सहमति कायम भएको	तत्कालिन संविधानसभाको पूर्ण बैठकको

			देखिएकोले मस्यौदा पठाउने ।	संविधान समितिमा	निर्देशन बमोजिम धारा ९ हटाइएको ।
१०.	धारा १० पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधाहरू	प्रदेशप्रमुख, मुख्यमन्त्री, उपमुख्यमन्त्री, मन्त्री, राज्यमन्त्री तथा सहायक मन्त्रीहरूको पारिश्रमिक र अन्य सुविधाहरू ऐनद्वारा निर्धारण हुनेछ । सो बमोजिम ऐनद्वारा निर्धारण नभएसम्म नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले मस्यौदा पठाउने ।	संविधान समितिमा	
११.	धारा ११ शपथ	मुख्यमन्त्रीले प्रदेश प्रमुख समक्ष र उप मुख्यमन्त्री, मन्त्री, राज्यमन्त्री र सहायक मन्त्रीले मुख्यमन्त्री समक्ष आफ्नो पद र गोपनीयताको शपथ ग्रहण गर्नुपर्नेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले मस्यौदा पठाउने ।	संविधान समितिमा	
१२.	धारा १२ प्रादेशिक सरकारको कार्य सञ्चालन	(१) प्रादेशिक सरकारबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम प्रादेशिक सरकारको कार्य विभाजन र कार्यसम्पादन हुनेछ । (२) उपधारा (१) अन्तर्गतको नियमावलीको पालना भए नभएको सम्बन्धमा कुनै अदालतमा प्रश्न उठाउन सकिने छैन ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले मस्यौदा पठाउने ।	संविधान समितिमा	

स्थानीय कार्यकारीणी

सि.नं.	विषय	सहमति भएका विषय	समितिको निष्कर्ष	कैफियत
१३.	धारा १ स्थानीय कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोग	(१) यो संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही प्रत्येक स्थानीय तहको कार्यकारिणी अधिकार सम्बन्धित स्थानीय सरकारको कार्यकारिणीमा निहित रहनेछ । (२) यो संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही स्थानीय तहको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा स्थानीय सरकारको कार्यकारिणी अंगमा रहनेछ । (३) स्थानीय कार्यकारिणी कार्यहरू स्थानीय सरकारका नाममा हुनेछन् । (४) स्थानीय कार्यकारिणी अधिकार यस संविधानको अधीनमा रही अनुसूची ... मा उल्लिखित स्थानीय सूचिमा उल्लिखित विषयवस्तुमा सीमित रहनेछ । तर साभा सूचीमा उल्लेखित विषय वस्तुका सम्बन्धमा कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोग गर्दा संघीय सरकार र प्रादेशिक सरकारसँगको समन्वयमा गरिनेछ । (५) उपधारा (३) बमोजिम स्थानीय सरकारको	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		नाममा हुने निर्णय वा आदेश र तत्सम्बन्धी अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण कानुनद्वारा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।		
१४.	धारा २ स्थानीय सरकारको कार्यकारी प्रमुख र उप प्रमुख सम्बन्धी व्यवस्था	<p>(१) प्रत्येक स्थानीय सरकारमा कार्यकारिणी प्रमुखको रूपमा एकजना अध्यक्ष रहनेछ ।</p> <p>(२) अध्यक्षलाई उसको कार्य सम्पादनमा सघाउ पुर्याउन एवं अध्यक्षको अनुपस्थितिमा कार्य गर्न एकजना उपाध्यक्ष रहनेछ ।</p> <p>(३) अध्यक्ष तथा उपाध्यक्षको पदावधि ५ वर्षको हुनेछ ।</p> <p>(४) कुनै स्थानीय सरकारमा दुई पटक अध्यक्ष भइसकेको व्यक्ति तेश्रोपटकको लागि सो पदमा उम्मेदवार हुन योग्य मानिने छैन ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१५.	धारा ३ अध्यक्ष र उपाध्यक्षको निर्वाचन सम्बन्धी व्यवस्था	<p>(१) अध्यक्ष र उपाध्यक्षको निर्वाचन वालिग मताधिकारको आधारमा सम्बन्धित स्थानीय क्षेत्र भित्रका मतदाताहरूद्वारा पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणालीका आधारमा कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।</p> <p>(२) एकै राजनैतिक दल वा समूहले अध्यक्ष र उपाध्यक्ष दुवै पदको लागि उम्मेदवार उठाएमा कुनै एकपदमा अलग लिङ्ग, जातियता वा क्षेत्रको व्यक्तिलाई उम्मेदवार बनाउनु पर्नेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१६.	धारा ४ अध्यक्ष र उपाध्यक्ष पदमुक्त हुने अवस्था	<p>(१) देहायको अवस्थामा अध्यक्ष र उपाध्यक्ष आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :</p> <p>(क) मृत्यु भएमा, वा</p> <p>(ख) निजले लिखित राजिनामा दिएमा, वा</p> <p>(ग) पदावधि समाप्त भएमा, वा</p> <p>(घ) स्थानीय तहको व्यवस्थापिकीय अंगका तत्काल कायम रहेका सदस्यहरू मध्ये एक तिहाई सदस्यहरूले राखेको महाभियोगको प्रस्ताव दुईतिहाई सदस्यबाट पारित भएमा ।</p> <p>तर यस्तो प्रस्ताव कार्य प्रारम्भ गरेको एक वर्ष भित्र र कार्यावधि समाप्त हुन एकवर्ष बाँकी रहेको अवस्थामा तथा महाभियोगको प्रस्ताव असफल भएको एकवर्ष अवधि व्यतित नभई अर्को महाभियोगको प्रस्ताव राख्न पाइने छैन ।</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम अध्यक्षको पदरिक्त भएमा</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>६ महिना भित्र अध्यक्षको निर्वाचन सम्पन्न गरिनेछ ।</p> <p>(३) उपधारा (१) बमोजिम अध्यक्ष पद रिक्त भई अर्को निर्वाचन नभएसम्म वा ४ वर्षको पदावधि समाप्त गरी अध्यक्ष पदमुक्त भएको अवस्थामा बाँकी अवधिको लागि उपाध्यक्षले अध्यक्षको रूपमा कार्यसम्पादन गर्नेछ ।</p>		
१७.	धारा ५ स्थानीय सरकारको कार्यकारिणी अङ्गको गठन	<p>(१) प्रत्येक स्थानीय सरकारको कार्यकारिणी अङ्गमा आवश्यकता अनुसार अध्यक्ष र उपाध्यक्ष सहित महानगरको हकमा ५ देखि ११ जना, उपमहानगर र नगरको हकमा ५ देखि ९ जना सम्म र गाउँको हकमा ५ देखि ७ जनासम्म सदस्यहरू रहनेछन् ।</p> <p>(२) अध्यक्षले सम्बन्धित स्थानीय तहको व्यवस्थापिकीय अंगमा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनैतिक दलहरूको सिटसंख्याको आधारमा सो अंगका सदस्यहरू मध्येबाट समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्त बमोजिम सदस्यहरूको मनोनयन गरी कार्य विभाजनसमेत गर्नेछ । तर अर्को राजनैतिक दलको तर्फबाट सदस्य मनोनयन गर्दा सो दलको व्यवस्थापिकीय अंगमा रहेको नेताको परामर्श लिनु पर्नेछ ।</p> <p>(३) अध्यक्षले स्थानीय सरकारमा सहभागि दलहरूको सहमतिमा आवश्यकता अनुसार कार्यकारिणी अङ्गको हेरफेर एवं पुनर्गठन समेत गर्नसक्नेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१८.	धारा ६ स्थानीय सरकारको कार्य सञ्चालन	स्थानीय सरकारबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम स्थानीय सरकारको कार्य विभाजन र कार्यसम्पादन हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१९.	धारा ७ स्थानीय सरकारको कार्यकारिणी सम्बन्धी अन्य व्यवस्थाहरू	यस भागमा लेखिए देखि बाहेक स्थानीय सरकारको कार्यकारिणी सम्बन्धी अन्य व्यवस्थाहरू यस संविधानको अधीनमा रही संघीय व्यवस्थापिकाले बनाएको ऐनद्वारा व्यवस्था गरिए बमोजिम हुनेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

विभिन्न तहका सरकारहरू बीच अन्तरसम्बन्ध

सि.नं.	विषय	सहमति भएका विषय	समितिको निष्कर्ष	कैफियत
२०.	धारा १	(१) संघीय सरकार र एक वा एकभन्दा बढी	यो विषयमा	

	<p>संघीय र प्रादेशिक सरकार वीचको विवाद समाधान संयन्त्र</p>	<p>प्रादेशिक सरकार तथा दुई वा दुई भन्दा बढी प्रादेशिक सरकार वीच यस संविधान र कानुन बमोजिम प्राप्त कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोगका सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा यस्तो विवाद समाधानका लागि राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्रीले देहाय बमोजिम एक समिति गठन गर्नेछ :-</p> <p>(क) राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्री वा निजले तोकेको उपराष्ट्रपति/उपप्रधानमन्त्री वा मन्त्रिपरिषदको सदस्य - अध्यक्ष</p> <p>(ख) राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्रीले तोकेका संघीय मन्त्रिपरिषदका सदस्यहरू मध्येबाट दुईजना - सदस्य</p> <p>(ग) विवादसँग सम्बन्धित प्रादेशिक सरकारका मुख्य मन्त्री - सदस्य</p> <p>(घ) महान्यायाधिवक्ता - सदस्य</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम गठन भएको समितिले सहमतिका आधारमा विवादको समाधान गर्नेछ ।</p> <p>(३) उपधारा (२) बमोजिम विवादको समाधान हुन नसकेमा सोको अन्तिम निरूपणका लागि राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्रीले समितिमा अन्तिम निर्णय भएको मितिले ३० दिनभित्र यो संविधान वा प्रचलित कानुन बमोजिम अधिकारप्राप्त अदालत / निकायमा पठाउनेछ ।</p> <p>(४) यो धारा बमोजिम गठन भएको समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्नेछ ।</p>	<p>सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>	
२१.	<p>धारा २ संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरू वीचको विवाद समाधान संयन्त्र</p>	<p>(१) दुई वा दुईभन्दा बढी स्थानीय सरकार वा एक वा एकभन्दा बढी स्थानीय सरकार र एक वा एकभन्दा बढी प्रादेशिक सरकार वा एक वा एकभन्दा बढी स्थानीय सरकार, एक वा एकभन्दा बढी प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकार वीच यस संविधान र कानुन बमोजिमप्राप्त कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोगका सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा यस्तो विवाद समाधानका लागि राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्रीले देहाय बमोजिम एक समिति गठन गर्नेछ :-</p> <p>(क) राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्री वा निजले तोकेको उपराष्ट्रपति/उपप्रधानमन्त्री वा मन्त्रिपरिषदको</p>	<p>यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>	<p>यो विषय राज्यको पुनर्संरचना समितिको कार्य क्षेत्रको भएपनि संविधान मस्यौदा समितिलाई महत्वपूर्ण सन्दर्भ सामग्री हुने भएकोले त्यहा पठाउन उपयुक्त हुने ।</p>

		<p>सदस्य - अध्यक्ष</p> <p>(ख) राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्रीले तोकेका संघीय मन्त्रिपरिषदका सदस्यहरू मध्येबाट दुईजना - सदस्य</p> <p>(ग) विवादसँग सम्बन्धित प्रादेशिक सरकारका मुख्य मन्त्री - सदस्य</p> <p>(घ) विवादसँग सम्बन्धित स्थानीय सरकारका अध्यक्ष - सदस्य</p> <p>(ङ) महान्यायाधिवक्ता - सदस्य</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम गठन भएको समितिले सहमतिका आधारमा विवादको समाधान गर्नेछ ।</p> <p>(३) उपधारा (२) बमोजिम विवादको समाधान हुन नसकेमा सो को अन्तिम निरूपणका लागि राष्ट्रपति/प्रधानमन्त्रीले समितिमा अन्तिम निर्णय भएको मितिले ३० दिनभित्र यो संविधान वा प्रचलित कानून बमोजिम अधिकारप्राप्त अदालत/निकायमा पठाउनेछ ।</p> <p>(४) यो धारा बमोजिम गठन भएको समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्नेछ ।</p>		
२२.	धारा ३ विभिन्न तहका सरकारहरू बीच समन्वय कायम गर्न विभिन्न निकायहरू गठन गरिने	कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोगका सम्बन्धमा विभिन्न तहका सरकारहरू बीच समन्वय कायम गर्नका लागि ऐनद्वारा आवश्यक निकायहरूको स्थापना गर्न सकिनेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

सुशासन र सरकारी सेवाको गठन सम्बन्धमा

सि.नं.	विषय	सहमति भएका विषय	समितिको निष्कर्ष	कैफियत
२३.	धारा १ सुशासन	विधिको शासन, स्वतन्त्र र सक्षम न्यायपालिका, जवाफदेहीता, पारदर्शिता, सहभागिता, बालिग मताधिकार, आवधिक निर्वाचन, राजनैतिक हस्तक्षेप मुक्त प्रशासन, अनुगमन इकाई, योजना मुल्यांकन, विभिन्न आयोग, भ्रष्टाचार निवारण, जन सर्वोच्चता, समानुपातिक समावेशीता, सार्वजनिक सुनुवाई मार्फत सुशासनको सुनिश्चितता गर्दै,	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२४.	धारा २ राज्यको निर्देशक	विश्वव्यापिरूपमा मान्यता प्राप्त मानव अधिकार, बहुदलीय प्रतिस्पर्धात्मक लोकतान्त्रिक प्रणाली, जनतामा निहित सार्वभौमसत्ता र सर्वोच्चता, शक्ति	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले	

	सिद्धान्तमा राख्ने नीति	सन्तुलन र नियन्त्रण, विधिको शासन, सामाजिक न्याय, समानता, समानुपातिक समावेशी सहभागिता, सक्षम र स्वतन्त्र न्यायपालिका, आवधिक निर्वाचन, सूचनाको अधिकार, स्वतन्त्र प्रेश, पारदर्शीता, जवाफदेहिता, उत्तरदायित्व, राजनैतिक हस्तक्षेप मुक्त प्रशासन, योजना मुल्यांकन संयन्त्र, सार्वजनिक सुनुवाई, नागरिक बडापत्र, निशपक्षता, विभिन्न आयोगहरूको गठन, प्रशासन यन्त्रलाई प्रशासन र सुव्यवस्था निर्धारण गर्ने स्वतन्त्रतासहित स्वच्छ र सक्षम प्रशासन यन्त्रको अनुशरण गरी भ्रष्टाचार र दण्डहिन्ताको अन्त्य गर्दै सुशासन कायम गर्ने ।	संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।
२५.	धारा ३ सार्वजनिक प्रशासन	<p>१. सार्वजनिक प्रशासनका आधारभूत मार्गदर्शक सिद्धान्त सार्वजनिक प्रशासनका आधारभूत मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू देहाय बमोजिम हुनेछन् :-</p> <p>(क) उच्चस्तरीय व्यावसायिक नैतिकता प्रदर्शन गर्ने,</p> <p>(ख) पारदर्शी, मितव्ययी, सार्वजनिक हित एवं प्रभावकारी तवरले श्रोत परिचालन गर्ने,</p> <p>(ग) विकासमुखी प्रशासन संचालन गर्ने,</p> <p>(घ) विना राजनीतिक हस्तक्षेप, स्वतन्त्रता, स्वच्छता, समन्यायिक एवं विनापूर्वाग्रही तवरले सेवा प्रवाह गर्ने,</p> <p>(ङ) जवाफदेही एवं उत्तरदायी प्रशासन सञ्चालन गर्ने,</p> <p>(च) नीति निर्माणमा सर्वसाधारणको सहभागिता हुने,</p> <p>(छ) प्रशासन यन्त्रमा नागरिकको सहज पहुँच एवं सहज सेवा प्रवाह हुने,</p> <p>(ज) श्रोत साधनको उचित प्रबन्ध, निरन्तर वृत्ति विकासको अवसर हुने,</p> <p>(झ) समानुपातिक समावेशी सिद्धान्त एवं आधारभूत योग्यता र दक्षताको आधारमा कर्मचारीको नियुक्ति गर्ने, साथै महिला, दलित, आदिवासी/जनजाति, पिछडिएको क्षेत्र, मधेशी, मुस्लिम, अपांगलगायत पछडि पारिएको वर्ग र समुदायका लागि मानव विकास सुचकांकको आधारमा क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गर्ने,</p> <p>(ञ) कार्य सम्पादनमा आधारित र सुरक्षाको प्रत्याभूतिसहित राजनीतिक हस्तक्षेप मुक्त प्रशासनको ग्यारेन्टी गर्ने,</p> <p>(ट) सरकारी सेवामा एकमात्र आधिकारीक ट्रेड युनियन मार्फत उचित र मर्यादित श्रम अभ्यासको अवसर प्रदान गर्ने।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।

२६.	धारा ४ सरकारी सेवाको गठन र संचालन	<p>सरकारी सेवाको गठन: (१) संघीय सरकारले देशको प्रशासन सञ्चालन गर्न निजामति सेवा र आवश्यक अन्य सेवाहरूको गठन गर्न सक्नेछ । त्यस्ता सेवाहरूको गठन, सञ्चालन र सेवाका शर्तहरू ऐनद्वारा निर्धारण गरिए बमोजिम हुनेछन ।</p> <p>(२) प्रादेशिक, विशेष संरचना र स्थानीय सरकारले आफ्नो प्रशासन संचालन गर्न आवश्यकता अनुसार ऐनद्वारा विभिन्न सरकारी सेवाहरूको गठन र संचालन गर्न सक्नेछन् ।</p> <p>(३) सरकारी सेवा आयोगहरू केन्द्र र प्रदेशमा रहने गरी र प्रादेशिक तहबाट स्थानीय तहको समेत कार्य गर्नेगरी स्थापना हुनेछन् ।</p> <p>(४) कुनै एक प्रादेशिक सेवा आयोगले तोकिए बमोजिम एकभन्दा बढी प्रदेशको सेवा आयोगको समेत काम गर्न सक्नेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।	तत्कालिन विधानसभा ले दिएको निर्देशन बमोजिम परिमार्जन गरिएको ।
२७.	धारा ५ निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोग	<p>निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोग : (१) संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय व्यवस्थापिकाको आवधिक निर्वाचन गर्ने प्रयोजनको लागि निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण गर्न मन्त्रपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रप्रमुखले एक निर्वाचनक्षेत्र निर्धारण आयोगको गठन गर्न सक्नेछ । जसमा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष र सदस्यहरू रहने छन् :-</p> <p>(क) सर्वेच्च अदातलको सेवा निवृत्त न्यायाधिश - अध्यक्ष</p> <p>(ख) भूगोलविद - सदस्य</p> <p>(ग) समाजशास्त्री, मानवशास्त्री - सदस्य</p> <p>(घ) प्रशासनविद - सदस्य</p> <p>(ङ) नेपाल सरकारको विशिष्ट श्रेणीको अधिकृत - सदस्य</p> <p>(२) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगका अध्यक्ष तथा सदस्यको नियुक्ति नेपाल सरकारले गर्नेछ ।</p> <p>(३) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगको कार्यावधि सो आयोग गठन गर्दाका बखत तोके बमोजिम हुनेछ ।</p> <p>(४) उपधारा (१) को सर्वमान्यतामा प्रतिकूल नहुने गरी देहाय बमोजिमको योग्यता नभई कुनैपनि व्यक्ति निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगको सदस्यको पदमा नियुक्त हुन योग्य हुनेछैन :-</p> <p>(क) नेपाल सरकारबाट मान्यताप्राप्त विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धित विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।	

		<p>उपाधि हासिल गरेको,</p> <p>(ख) कम्तीमा पैंतीस वर्ष उमेर पूरा भएको,</p> <p>(ग) उच्च नैतिक चरित्र कायम भएको ।</p> <p>(५) देहायका अवस्थामा निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगका अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) राष्ट्र प्रमुखससमक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) निजको मृत्यु भएमा,</p> <p>(ग) प्रतिवेदन बुझाएमा ।</p> <p>(६) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगले यस धारा बमोजिम निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण गर्दा त्यस्तो निर्वाचन क्षेत्रको भूगोल, जनसंख्या र सदस्य संख्याबीचको अनुपात यथासम्भव समान हुने गरी निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण गर्नेछ ।</p> <p>(७) उपधारा (६) बमोजिम निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण गर्दा सो क्षेत्रको जनसंख्याको घनत्व, भौगोलिक विशिष्टता, प्रशासनिक एवं यातायातको सुगमता, सामुदायिक तथा सांस्कृतिक पक्षलाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।</p> <p>(८) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगद्वारा निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण गरिएको र पुनरावलोकन गरिएको विषयमा कुनै अदालतमा प्रश्न उठाउन पाइने छैन ।</p> <p>(९) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगले आफूले सम्पादन गरेको कामको प्रतिवेदन राष्ट्र प्रमुख समक्ष बुझाउनेछ ।</p> <p>(१०) राष्ट्र प्रमुखले उपधारा (९) बमोजिम प्राप्त प्रतिवेदन मन्त्रिपरिषद् समक्ष पठाउनेछ र मन्त्रिपरिषद्ले प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि निर्वाचन आयोग तथा अन्य सम्बद्ध निकायमा पठाउने छ ।</p> <p>(११) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगले आफ्नो कार्यविधि आफै निर्धारण गर्नेछ ।</p> <p>(१२) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक तथा सुविधा क्रमशः निर्वाचन आयोगका प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्त सरह हुनेछ ।</p> <p>(१३) उपधारा (९) बमोजिमको आयोगले निर्धारण गरेको निर्वाचन क्षेत्रको हरेक वीस वर्षमा पुनरावलोकन गर्नु पर्नेछ ।</p>		
--	--	---	--	--

		(१४) निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगलाई आवश्यक पर्ने कर्मचारी नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउनेछ ।		
२८.		तत्कालिन संविधानसभाको निर्देशन बमोजिम यो धारा ६ हटाइएको ।
२९.	धारा ७ स्थानीय व्यवस्थापिकाको निर्वाचन	<p>स्थानीय व्यवस्थापिकाको निर्वाचन: (१) स्थानीय सरकार अन्तरगतका निकायलाई विभिन्न इलाकामा वर्गीकरण गरी समानुपातिक र समावेशी प्रतिनिधित्व सुनिश्चित हुने गरी बहुसदस्यीय निर्वाचन प्रणालीका आधारमा प्रत्यक्षरूपमा निर्वाचित सत्तरी प्रतिशत सदस्यहरू कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम निर्वाचित हुनेछन् ।</p> <p>(२) प्रत्यक्ष निर्वाचनबाट प्रतिनिधित्व हुन नसकेका वर्ग र समुदायहरूको प्रतिनिधित्वलाई सुनिश्चित गर्न तीस प्रतिशत सदस्यहरू सम्पूर्ण स्थानीय इलाकालाई एक निर्वाचन क्षेत्र मानी राजनैतिक दललाई मत दिने गरी कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम सूची समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीका आधारमा निर्वाचित हुने छन् ।</p>	यो विषयमा सहमति कायम भएको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।	

अनुसूची - १

“संविधानसभाको मिति २०६७।१।२३ गते बसेको १०६ औं बैठकको सुभाब र निर्देशन”

राज्यको शासकीय स्वरुप निर्धारण समितिको प्रतिवेदन

(क) प्रारम्भिक मस्यौदातर्फ

१. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXXIIIको धारा २ मा विभिन्न तहका सरकारहरु बीच अन्तरसम्बन्ध अन्तर्गत संघीय र प्रादेशीक सरकार विचको विवाद समाधान संयन्त्र तथा संघीय, प्रादेशीक र स्थानिय सरकारहरु बीचको विवाद समाधान संयन्त्र सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था प्रस्ताव गरेको देखिन्छ । संविधानसभा नियमावली, २०६५ अनुसार राज्यको पुनर्संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड समितिको कार्यक्षेत्रमा ‘संघीय इकाईहरुबीच उत्पन्न हुनसक्ने विवादको समाधान सम्बन्धी संयन्त्र’ समेत रहेकाले यो विषय यहाँ दोहोरिएको छ । राज्यको शासकीय स्वरुप निर्धारण समितिको मस्यौदामा समितिको दृष्टिले सम्बन्धित भागमा राख्न सिफारिस गरिएका विषयलाई संवैधानिक समितिले महत्वपूर्ण सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा ग्रहण गरी सम्बन्धित विषयलाई पूर्णता दिने क्रममा ध्यान दिने ।
२. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXIIIको उपधारा (१) र (२) मा रहेको “यो संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही प्रत्येक प्रदेशको” भन्ने वाक्यांशको सट्टा “संविधान र कानूनको अधीनमा रही प्रदेशको” भन्ने वाक्यांश राख्ने ।
३. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXIVको धारा ४ को उपधारा (१) को खण्ड (ख) मा मुख्यमन्त्रीको हकमा गरिए जस्तै एकरुपता कायम गर्न “राष्ट्रपति समक्ष राजीनामा दिएमा” भन्ने व्यवस्था राख्ने ।
४. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXIVको धारा ४ को शीर्षक “प्रदेशप्रमुख पदमुक्त हुने अवस्था” को सट्टा “प्रदेशप्रमुखको पद रिक्त हुने अवस्था” भनी राख्ने ।
५. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXVको धारा ५ को उपधारा (२) मा रहेको “सामान्यतया” भन्ने शब्द व्याख्यात्मक टिप्पणीसंग मेल नखाएको र मस्यौदाको दृष्टिले पनि नमिलेकोले हटाउने ।
६. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXVIको धारा ७ को उपधारा (२) अन्तर्गत रहेको स्पष्टीकरणको सट्टा देहायको स्पष्टीकरण राख्ने :- “स्पष्टीकरण: यस धाराको प्रयोजनको लागि मन्त्री भन्नाले मुख्यमन्त्री, उप मुख्यमन्त्री, मन्त्री, राज्यमन्त्री र सहायक मन्त्री समेतलाई जनाउँछ ।”
७. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXVII को धारा ७ को उपधारा (६) (७) र (८) लाई धारा ८ अन्तर्गत उपधारा (३), (४) र (५) बनाई मस्यौदा मिलाउने ।
८. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXVIIको धारा ७ को उपधारा (७) को खण्ड (ख) मा रहेको “प्रधानमन्त्री” शब्दको सट्टा “मुख्यमन्त्री” शब्द राख्ने ।
९. प्रदेशमा राज्य मन्त्री र सहायक मन्त्री नियुक्त गर्न सकिने विषय धारा ७ को उपधारा (१), (२), (३) र (४) ले नै स्पष्ट गरिसकेकोले धारा ९ राख्न नपर्ने हुनाले त्यसलाई हटाउने ।
१०. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXXVIIमा रहेको धारा ४ को सरकारी सेवाको गठन सम्बन्धी व्यवस्थामा निश्चित सेवामात्र संविधानमा उल्लेख गरी कठोर बनाउन उपयुक्त नभएको, नेपाली सेना र प्रहरी सम्बन्धी व्यवस्था राष्ट्रिय हितको संरक्षण समितिको प्रतिवेदनमा सुभाब र निर्देशन भैसकेको हुँदा यसमा अन्तरिम

संविधानमा भए भन्दा बढी व्यवस्था गर्न आवश्यक नभएकोले उपधारा (१) को सट्टा देहायको उपधारा (१) राख्ने : “(१) संघीय सरकारले देशको प्रशासन सञ्चालन गर्न निजामती सेवा र आवश्यक अन्य सेवाहरूको गठन गर्न सक्नेछ । त्यस्ता सेवाहरूको गठन, सञ्चालन र सेवाका शर्तहरू ऐनद्वारा निर्धारण गरिएबमोजिम हुनेछन ।”

११. संघीय सरकारी सेवाको विषयमा उपधारा (१) ले नै संबोधन गरेकाले सोही धाराको उपधारा (२) मा रहेको “संघीय” शब्द आवश्यक नपर्ने हुँदा हटाउने । साथै त्यसमा रहेको “प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले राज्यको प्रशासन सञ्चालन गर्न आवश्यकतानुसार” भन्ने वाक्यांशको सट्टा “प्रादेशिक, विशेष संरचना र स्थानीय सरकारले आफ्नो प्रशासन सञ्चालन गर्न आवश्यकतानुसार ऐनद्वारा” भन्ने वाक्यांश राख्ने ।
१२. सोही धारा ४ को उपधारा (३) र (४) आवश्यक नभएकोले हटाई क्रम मिलाउने ।
१३. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXXVIIIको धारा ५ को उपधारा (१) मा संघीय र प्रादेशिक पछि “स्थानीय” शब्द थप्नु पर्ने । किनकी यसै प्रतिवेदनको माथि स्थानीय कार्यकारीणी अन्तर्गतको धारा ५ मा स्थानीय व्यवस्थापिकाको परिकल्पना गरिएको र प्रस्तुत धाराको व्याख्यात्मक टिप्पणीमा पनि स्थानीय विधायिकाको अपरीहार्यता भएको भन्ने व्यहोरा रहेकोले त्यसलाई मिलान गर्ने प्रकारको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।
१४. प्रारम्भिक मस्यौदाको पेज नं. XXXIXको धारा ५ मा रहेको निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोग अस्थायी प्रकृतिको रहेकोले धारा ६ मा निर्वाचन क्षेत्रको पुनरावलोकन त्यही आयोगले गर्ने भन्नु भन्दा पनि प्रत्येक आवधिक जनगणना पछिको निर्वाचन हुनु भन्दा अघि आयोग गठन गरी निर्वाचन क्षेत्रको पुनरावलोकन गर्ने व्यवस्था राख्नु उपयुक्त हुने भएकोले सो व्यवस्था धारा ५ मा नै उपधारा थप गरी समावेश गर्ने र अलग्गै धारा ६ राख्न आवश्यक नहुने ।
१५. कुनै कारणले प्रदेशको मन्त्रपरिषद् नरहने अवस्था भएमा प्रदेशको कार्यकारीणी अधिकार प्रदेश प्रमुखले नै प्रयोग गर्ने कुरामा कुनै विवाद छैन । पेज नं. XXIII को उपधारा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशलाई अन्तिम रूप दिदां कस्तो अवस्थामा प्रदेशको मन्त्रपरिषद् विघटन हुन सक्छ भन्ने विषयमा संकटकालीन अधिकार लगायतका अन्य व्यवस्थालाई ध्यान दिने ।
१६. प्रतिनिधित्वको आधार जनसंख्या र भुगोल दुवै हुने भएकोले मस्यौदाको पेज नं. XXXIX को धारा ५ को उपधारा (६) मा रहेको व्यवस्थालाई सोही मान्यताको आधारमा परिमार्जन गर्ने ।
१७. मिश्रित सदस्यीय समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अवलम्बन गर्ने गरी निर्वाचन प्रणाली टुंगो लागेमा समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीबाट निर्वाचित राजनीतिक दलले खसेको मतको ३ प्रतिशत मत प्राप्त गर्नु पर्ने प्रावधान नराख्ने ।
१८. स्थानीय सरकारको कार्यकारी, विधायिकी र न्यायपालिकीय अधिकार प्रयोगको संयन्त्र अलग-अलग हुने व्यवस्था गर्नु पर्ने भएकोले सोही मान्यता अनुरूप स्थानीय कार्यकारीणी सम्बन्धी व्यवस्थामा आवश्यक परिमार्जन गर्ने ।

(ख) अवधारणा पत्रतर्फ

- अवधारणा पत्रको पेज नं. ७८, नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ शीर्षक अन्तर्गत रहेको शुरुको “ऐतिहासिक जनआन्दोलन दुईबाट देशमा चलिरहेको जनयुद्धलाई समाप्त गरी शान्ति प्रक्रियाको शुरुवातको क्रममा तर्जुमा गरिएको संविधान नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ हो” भन्ने वाक्यको सट्टा “संविधानसभाबाट नयाँ संविधान नबनेसम्मको अन्तरिम अवधिलाई नियमन र व्यवस्थापन गर्नको लागि राजनीतिक सहमतिबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ निर्माण गरिएको हो” भन्ने वाक्य राख्ने ।

(ग) देहायका विषयहरुमा संवैधानिक समितिले नै थप छलफल गरी टुंगो लगाई मस्यौदा परिमार्जन गर्ने

१. केन्द्रमा देहायका मध्ये कुन शासन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ?

- (क) सहमतिय (प्रत्यक्षरुपमा निर्वाचित) राष्ट्रपति प्रणाली
- (ख) संवैधानिक राष्ट्रपति सहित व्यवस्थापिकामा बहुमत प्राप्त कार्यकारी प्रधानमन्त्री रहने शासन प्रणाली
- (ग) व्यवस्थापिकाबाट निर्वाचित राष्ट्रपतिय शासन प्रणाली
- (घ) आलंकारिक राष्ट्रपतिय प्रणाली र जनताबाट प्रत्यक्षरुपमा निर्वाचित कार्यकारी अधिकार सहितको प्रधानमन्त्री

२. संघीय तहको व्यवस्थापिकामा देहायका मध्ये कुन निर्वाचन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ? (पेज नं. ११६-११७)

- (क) बहुसदस्यीय प्रत्यक्ष समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली
- (ख) मिश्रित सदस्यीय समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली (पहिलो हुने निर्वाचित हुने र मिश्रित सदस्य समानुपातिक)
- (ग) मिश्रित निर्वाचन प्रणाली (पहिलो हुने निर्वाचित हुने र समानुपातिक)
- (घ) पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली
- (ङ) पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली

३. प्रदेशमा देहायका मध्ये कुन निर्वाचन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ? (पेज नं. ११६)

- (क) बहुसदस्यीय प्रत्यक्ष समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली
- (ख) मिश्रित सदस्यीय समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली (पहिलो हुने निर्वाचित हुने र मिश्रित सदस्य समानुपातिक)
- (ग) मिश्रित निर्वाचन प्रणाली (पहिलो हुने निर्वाचित हुने र समानुपातिक)
- (घ) पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली
- (ङ) पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली

खुला प्रश्न

४. मन्त्रपरिषद्को गठन विधि के हुने ?

अनुसूची

संविधान सभा

संवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निर्वर्णन समिति

राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदन अध्ययन उप-समिति

१	मा.श्री हरिवोल प्रसाद गजुरेल	संयोजक
२	मा.श्री जीवन बहादुर शाही	सदस्य
३	मा.श्री दिपक कार्की	सदस्य
४	मा.श्री नविन्द्रराज जोशी	सदस्य
५	मा.श्री बिक्रम पाण्डे	सदस्य
६	मा.श्री राधादेवी तिमल्सिना	सदस्य
७	मा.श्री भाष्कर भद्रा	सदस्य
८	मा.श्री मदनबहादुर अमात्य	सदस्य
९	मा.श्री मीना पुन	सदस्य
१०	मा.श्री राजेन्द्र प्रसाद पाण्डे	सदस्य
११	मा.श्री रामजनम चौधरी	सदस्य
१२	मा.श्री लीला मगर	सदस्य
१३	मा.श्री वीरबहादुर बलायर	सदस्य
१४	मा.श्री विष्णु प्रसाद पौडेल	सदस्य
१५	मा.श्री सन्त कुमार थारु	सदस्य
१६	मा. श्री श्रवणकुमार अग्रवाल	सदस्य